

УДК 811.111'04:81'367.322"11/16"

ЛІЛІЯ КАЛИТЮК

(Київ)

**ЕМОЦІЙНО МАРКОВАНІ КВЕСИТИВИ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XII-XVII ст.**

Ключові слова: історична прагматика, емоційно маркований, квеситив, мовленнєвий акт,

Особливістю емоційно маркованих квеситивів (далі ЕМК), що становлять об'єкт дослідження, є їхнє вживання не лише для запитування, а й для вираження експресивності. Мета статті полягає у висвітленні особливостей передачі питальними висловленнями (ПВ) прямих МА ЕМК. Матеріал дослідження був дібраний з різних за жанром текстів (108 творів) середньо- та ранньоновоанглійської мови. Звернення до історичної прагматики дає змогу відстежити такі квеситиви у діахронії і у такий спосіб визначити та описати арсенал вербальних засобів, причетних до аранжування досліджуваних МА, що у свою чергу зумовлює *актуальність* такої розвідки. Прийнята у статті періодизація англійської мови має такі часові рамки: ME1 (1151-1250), ME2 (1251-1350), ME3 (1351-1420), ME4 (1421-1500), ENE1 (1501-1570), ENE2 (1571-1640).

ЕМК мовець, як правило, вживає з метою, по-перше, отримати пораду: *Wat shal me to rede?* (Havelok, 694) (тут і далі ілюстративний матеріал цитується за: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teamsmenu> – Л.К.); по-друге, з'ясувати точку зору: *what thinks my noble lord?* (New Way, IV.I.85); і встановити значення чи зміст вчинків, поведінки: *what means this?* (Errors, II.II.21). Мовленнева ситуація, де використовуються досліджувані МА, може бути встановлена за допомогою авторського тексту: авторських ремарок, коментарів, що забезпечують необхідну тональність ситуації і вказують на характер емоцій. Інтенсивність залучення емоційно-забарвлених і табуйованих слів «збільшується в міру наближення життєвих ситуацій, відмічених яскраво вираженою, неприкритою конфліктною напруженістю, здатною зірвати з виведеного зі стану рівноваги індивіда всі культурні покривала» [4, с. 71]. Емотивна складова мовлення виконує регулятивну функцію як для комунікативної поведінки мовця, так і для процесу об'єктивації його особистісних преференцій [6, с. 183]. Слідом за Т. А. Биценко ми вважаємо, що емоції вербалізуються засобами різних рівнів мови. Найважливішим з них є емоційно-забарвлена лексика, завдання якої полягає у відображенні емоційного стану мовця [1, с. 6]. Наявність лайливих (здебільшого безадресатних) та зневажливих слів (на погляд Л. Ф. Кистанової, завжди розрахованих на адресата) [3, с. 119] також може свідчити на користь вживання ЕМК, який ідентифікується нами за формальними показниками, які надають повідомленню необхідну тональність: **ME2**: *the erl was swithe wroth* (Havelok, 2542); *spak with loude gret* (Bevis, 3130); *and freined him with sight* (Tristrem, 743); *seyd the douke so bold* (Amis, 2161); *with blithe mod* (Bevis, 460); *with grete pitu* (Orfeo, 101); *grete lordys made this cry* (Eglamour, 1088); *smylyd and on hym lowgh* (там само, 1205); *he was ful sorful and sori* (Havelok, 2542); *wike treitour, fule thef* (Bevis, 480) **ME3**: *allas* (Warwick, 1513); *with humble herte* (CA, 1.3146); *as thogh his world wer al forlore* (там само, 4.3405); *hellas that I was bore!* (там само, 4.3406); *with lawfunge cheere* (Regiment, 4301); *soroufuly thou seist now* (Cloud, 357); *and seyde to her wythe grete reverence* (Nun, 149); *said to hym in hye* (Chaste Wife, 179); *for sorrowe my herte brekyth in sondyr* (Tryamour, 1200); *The Emperowre felle downe in swoown* (Tryamour, 952); *the maide was meked, and made megre, and with sorwe atteynt* (Asneth, 337); *For anger, sorrow and shame, and hevynes that he had, / Uneth he myghte speke, but stode halff as mad* (Merchant, 1322-1323); *Tho began Beryn to drede inwardlich sore, / and thought thus in his hert* (там само, 2386-2387). **ME4**: *then wept the qween and was in care and woo* (SK, II.23.1037); *with ful sad vysage* (там само, IV.8.631); *swemly and mournyng with ful gret drede* (JN, 993-994); *therwyth astoynynd* (A&C, 1098); *prunyit (= puffed) forth in pryde* (Fabillis, The Two Mice, 208); *ner of witt couth weid (= was nearly driven mad)* (Wallace, IV.756); *with a soft drede* (JN, 429); *cryin wyth a lamentabyl voys* (Kempe, I.II.81.4637-4638); *slawndryd, scornyd, despesed* (там само, I.II.50.2828); **ENE1**: *What greveth the?* (Gest Rob, 274); **ENE2**: *suche mishapp* (Epistle, 268); *so muche did me abuse* (там само, 162); *merry humour* (Errors, II.II.7); *clappe the traitor by the heeles* (Munday, IV.485); *dost thou stay to aggravate my woe?* (там само, IX.1244); *these cannibals, these varlets* (Dekker, V.IV.1); *brache (=hound)* (New Way, I.I.7); *Mistress Satan... Nay, she is worse, she is the devil's dam* (Errors, IV.III.49-52) (1). Напр.:

ME2 (1) *'What,' a seide 'knowest hire nought? / She is Josiane, the Quene'* (Bevis, 3692-3693) – «Що?» – сказав, – «Не знаєш її? Це – Джосіана, королева» (подив).

Типовими є включення до складу аналізованих ЕМК звернень до вищих сил (2), заради яких адресант закликає давати відповідь. Помітним є значний арсенал синонімічних засобів, що залучаються на позначення божби, слово «бог» табуйоване, натомість уживаються евфемістичні описові вирази на зразок: **ME2** *for the Rode* (= *for the sake of the cross*) (Bevis, 461); *for Him that this world wan* (Amis, 2161); *for Godes might* (Tristrem, 747); *bi Him that Judas sold* (Amis, 2082); *deus!* (Havelok, 1315); *Mahoun* (=Mohammed) *thee save!* (Bevis, 4067); *dere God... that all this wyde werlde wan* (Per of Gal, 629-30); **ME3**: *a, devyll* (Erle, 848); *Petir* (Regiment, 1997); *For Jhesus love, fulle of myght* (Chaste Wife, 471); *so God hym spede* (там само, 546); *in Goddes name* (CA, 5017).

До ЕМК ми відносимо й автокомунікацію (внутрішнє мовлення, проявом якого є, зокрема, голосіння і плач), де адресант і адресат – одна фізична особа. Підставою для їх включення до складу МА квеситивів є діалогічність внутрішнього мовлення й розщеплення «Я» мовця на адресанта й адресата [2, с. 6-7]. Людина починає розмовляти сама з собою, розмірковуючи над стресовою ситуацією чи екстраординарною подією, яка вимагає значного емоційного напруження для пошуку відповіді: *hwat may this be?* (Havelok, 1931); *what may this bimene?* (там само, 1260). Не всі автокомунікативні акти ми вважаємо ЕМК: вони можуть виражати сумнів, здогад та інші констативні відтінки. Як вже зазначалося, контекстне оточення дозволяє ідентифікувати тип МА. Напр.:

ME2 (2) *Tristrem gan Rohand calle / And freined him with sight, / 'Sir, hou may this falle? / Hou may Y prove it right? / Nought lain / Tel me, for Godes might, / Hou was mi fader slayn'* (Tristrem, 742 – 748) – «Трістрем покликав Роганда / І запитав його, зітхаючи: / «Сер, як могло це статися? Як я можу це довести? / Не лукав, / Скажи мені, заради Бога, / Як був мій батько вбитий.»

Для цього типу МА характерними є емоційно-оцінні номінації у функції звертання (дерогативні або компліментарні), які характеризують адресата й сигналізують про ставлення мовця до слухача через учинки, діяльність, спосіб життя, чесноти останнього (3): **ME1**: *mi Godd, mi Godd, mi deore-wurthe feader* (AW, 6.223); *leoue* (= dear, beloved) *Diana; hege* (= lofty) *Diana* (Brut, 30) **ME2**: *traitour* (Amis, 2079; Bevis, 3596); *quen, so swete and dere* (KH, 1216); *swete lemman* (Bevis, 2941); *my lady clere* (Eglamour, 1118); **ME3**: *gode fader diere* (CA, 1.3148); *blysfyl* (Pearl, 8.421); *goode fadir* (Regiment, 4304); **ME4**: *Ye of Rome, lordes and citeceyns alle, / Ye bloode ryall, ye men of nobylnesse* (SK, 21.1408-09); *der hart* (Wallace, 757); *fair sister* (Tretis, 151); *thu wolf* (Kempe, I.II.50.2830); *brothel* (=wretch) (там само, I.II.13.1343). Дж.Чосер вважає звертання *lemman* таким, що належить до низького регістру, проте в середньоанглійській мові поза творами Чосера це не завжди так [7, с. 159].

За умов автокомунікації мовець може звертатися і до квазіадресата, зокрема до долі – *Fortune* (Prisoner, 1), до зірки – *sterre Lucifer* (Asneth, 408). На погляд Г. Г. Почепцова, квазіадресатність є суттєвою умовою реалізації певних конвенційних МА, будучи непрямомою формою звертання до читача [5, с. 12]. Звертання є потужним засобом впливу на адресата й одним з надійних важелів

контролю над перебігом співбесіди (4). Якщо мовець у край зацікавлений у подоланні факту незнання, він уживає низку звертань з метою впливу на адресата. Так, у прикладі (5) з твору Дж. Чосера Фаунус, помітивши, що його кохана молода дружина смутна та невесела, докладає максимум зусиль для визначення причини поганого настрою дружини, залучаючи низку компліментарних звертань і врешті досягає поставленої прагматичної мети. Напр.:

ME2 (3) *Quen, so swete and dere, / Ich am Horn thin oghe. / Ne canstu me noght knowe? / Ich am Horn of Westerneise; / In armes thu me cusse* (KH, 1216-1220) – «Королево, така люба та мила, / я твій Хорн. / Не можеш мене ти впізнати? / Я твій Хорн з Вестернейзе / Поцілуй мої руки» (сум);

ME3 (4) *His doghtres bothe with lawhynghe cheere / Unto hir fadir spak and thus they seide, / And to assoile hir question, him preide: / 'Now, goode fadir, how mochil moneye / In your strong bownden chiste is, we yow preye?' / 'Ten thousand pounde,' he seide* (Regiment, 4301-4306) – «Його дочки обидві з веселим сміхом / До свого батька говорили й так сказали, / і щоб пом'якшити їх питання, його хвалили: «Хороший батьку, скільки грошей є в тебе?» «Десять тисяч фунтів,» – сказав він.»;

ME3 (5) *Myne erthly joy, myne hertes ful plesaunce, / My wele, my woo, my paradise, my lyves sustenaunce, / Why ne be ye mery* (Merchant, 1176-1178) – «Моя земна втіхо, мого серця радосте, / моя щаслива доле, моя печале, мій раю, мого життя смисле, / Чому ви невеселі?».

Такі квеситиви можуть супроводжуватися лексико-синтаксичними елементами, спрямованими на спонування адресата до відповіді, що містять, по-перше, дієслова прохання на зразок *pray: we yow preye* (Regiment, 4303); по-друге, дієслова мовлення на зразок: **ME3**: *tell me* (CA, 5210; *seye* (JU, 109); **ME4**: *confese* (Tretis, 153); по-третє, дієслова на позначення мисленнєвої діяльності: *mean* (Dekker, V.II.15); *think* (New Way, I.I.157); *knowe* (Munday, XIV. 2332); і, нарешті, посилення на вищі сили чи інші цінності: *in Goddes name* (CA, 5017); *for Jhesus love, fulle of myght* (Chaste Wife, 471); *for Godes pyne* (= suffering) (там само, 461); *be Goddus grace* (Emaré, 788).

Такі лексико-семантичні вирази можуть виступати в комплексі. Емоційна складова в аналізованому типі МА чітко проглядається на відміну від простого запитування квеситивів. Розглянемо для прикладу сюжет з фавлію 'Chaste Wife' (**ME3**). Вірна дружина за відсутності чоловіка замикає у погребі залицяльників і дає їм завдання прясти пряжу в обмін на їжу. Чоловік повертається додому після тривалої відсутності, викликаною потребою виконання значного обсягу робіт на замовлення шляхетного добродія. Вдома він бачить у своєму погребі кількох мужчин за досить нетиповим для них заняттям – прядінням. Серед цієї дивної компанії чоловік упізнає і свого хазяїна-працедавця, шановного громадянина з вищих прошарків суспільства, чие замовлення він щойно виконував. Його подиву, змішаному з переляком, не має меж. Високий статус несподіваного гостя не корелює з обставинами та родом його діяльності. Для з'ясування алогічної ситуації господар дому залучає цілий комплекс лексико-семантичних елементів: він згадує вищі сили [1], ставить запитання, використовує шанобливе звертання [2], як того заслуговує такий поважний лорд, що завітав до його оселі, вживає МА директив з дієсловом мовлення [3], знову звертається до вищих сил [4] і знову ставить запитання (6). Напр.: **ME3** (6)

So God hym spede [1], / What do ye here, my lord and knyght? [2] / Telle me [3] nowe for Godes myght [4] / Howe cam thys unto? (Chaste Wife, 546-549) – «Господи помилуй, / Що робите ви тут, мій лорде й лицаре? / Скажіть мені зараз заради Божої сили / Як це сталося?» (згадування вищих сил + ПВ + адекватна номінація, що здійснюється звертанням + спонукання до відповіді із залученням дієслова мовлення + згадування вищих сил + ПВ).

Отже, емоційно маркований квеситив є (квазі)адресатним і рясно вживається в середньо- та ранньоновоанглійській мові. Для таких МА характерне залучення спонукань, (не)адекватних звертань дерогативної та компліментарної семантики, божба. Перспективним вбачається вивчення ЕМК як в сучасному британському, так і в порівнянні з іншими варіантами англійської мови, багатообіцяючим може виявитися зіставний аналіз ЕМК у генеалогічно (не)споріднених мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биценко Т. А. Исторична динаміка експресивів негативної емоційності в англійському дискурсі XVI–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. А. Биценко. – Х., 2004. – 20 с.
2. Зименкова В. А. Способы выражения внутренней речи персонажей в художественном тексте (на материале современной прозы ГДР, ФРГ и Австрии) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. А. Зименкова. – Л., 1989. – 16 с.
3. Кистанова Л. Ф. Номинации-ругательства и их национальная специфика во французском языке : материалы докл. междунар. науч. конф. [«Номинация и дискурс»], (Минск / Беларусь 8–9 ноября 2006 г.) / Л. Ф. Кистанова. – Мн., 2006. – С. 118–120.
4. Монич Ю. В. Амбивалентные функции ритуала в эволюции языковых систем / Ю. В. Монич // Вопросы языкознания. – 2000. – № 6. – С. 69–97.
5. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата / Г. Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике : межвуз. сб. науч. тр. / Пятигорский гос. пед. ин-т иностр. яз. – Пятигорск, 1986. – С. 10–17.
6. Сливка Н. П. Лінгвопрагматичний аналіз лінгвальної репрезентації емоцій мовця / Н. П. Сливка // Актуальні проблеми металінгвістики : зб. ст. V Міжнар. наук. конф. / Черкас. нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2007. – С. 181–185.
7. Blake N. F. A History of the English Language / N. F. Blake. – Houndmills, Basingstoke, Hampshire : McMillan Press LTD, 1996. – 382 p.

ЛИЛИЯ КАЛЫТЮК

ЭМОЦИОНАЛЬНО МАРКИРОВАННЫЕ КВЕСИТИВЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ XII-XVII В.

В статье рассматриваются особенности употребления и лексического оформления вопросительных высказываний в роли эмоционально окрашенных квеситивов в английском языке XII-XVII в. Определены и описаны лексико-грамматические средства средне- и ранненовоанглийского языка, привлекаемые к аранжировке таких высказываний. Статья содержит богатый иллюстративный материал, собранный из разножанровых источников средне- и ранненовоанглийского периода.

Ключевые слова: историческая прагматика, эмоционально маркированный, квеситив, речевой акт.

LILIYA KALYTYUK

EMOTIONALLY COLOURED QUESITIVES IN THE ENGLISH LANGUAGE OF XII-XVII C.

The article aims at investigating of interrogative utterances to be used as emotionally coloured quesitives in Middle and Early New English. Primary attention is paid to illocutionary and perlocutionary aspects being pivotal for shaping such utterances. The

approach is to outline the language units that enable the detection of emotionally coloured meaning of quesitives. Such utterances are viewed in diachronic perspective, the analysis is based on rich data selected from Middle and Early New English texts representing different literary genres.

Key words: *historic pragmatics, emotionally coloured, quesitive, speech act.*

Одержано 15.11.2012 р.